

France Bezljaj

Filozofska fakulteta v Ljubljani

O IMENIH SNEBERJE, SOSTRO IN DRUGO

Nerad odgovarjam prosilcem, ki se pismeno obračajo bodisi naravnost name, ali pa preko raznih inštitutov, ki nato uradno zahtevajo mojega pojasnila. Izjema so samo dijaki različnih šol in stopenj, za katere sem se vedno z veseljem potrudil. Vse, kar vem o krajevnih in drugih imenih, je raztreseno in obenem zbrano po strokovni literaturi, ki je vsakemu dostopna. Žalostno je pri tem samo, da v obdobju neprestanih, ne do kraja domišljenih reform študija ne zna niti navidezno jezikoslovno izobraženi Slovenec, kaj šele v drugih akademskih poklicih, razlikovati, kaj je v posameznih objavah dokazljivega in dokazanega in kaj je amatersko šušmarstvo, kakršnega v vedno večji meri tiskamo tudi pri nas. Imenoslovje spada med najtežje lingvistične discipline, in če ta stroka ne bi v evropskih merilih sicer počasi, vendar nezadržno napredovala, bi bilo pametneje sploh odnehati od poizkusov razlaganja.

Nekatera imena niti popolnemu laiku ne povzročajo težav. Ime *Zalog* je še danes razumljivo. Nedvomno je to staro **za-lgg*, tožilnik k mestniku danes »za logom«. Strokovne težave povzroči samo predlog *za*, ki je v nekem praslovanskem narečju pomenil tudi »do«. Sledovi te funkcije so še danes v slovenščini. Prislov **za jutra* pomeni zaradi tega v nekaterih slovanskih jezikih »danes zjutraj«, v drugih pa »jutri zjutraj«. Spet druga imena zahtevajo vsaj znanje slovenske historične gramatike in dialektologije. Tako je na primer *Vikrče*, zapisano 1394 *Weikers*, 1436 *Waikers*, gotovo in nedvomno staro **vy-kr*čane »prebivalci na izkrčenih tleh«. Zanimivo je pri tem, da imen s starim predlogom *vy* »iz« ne zasledimo več južno od Save. Ime *Vevče* pred letom 1500 ni nikoli omenjeno v ohranjenih listinah. Kljub temu je zadovoljiva in najbolj verjetna razlaga iz **veli*čane »prebivalci na Velikem«. S sredstvi, ki jih ima slavistika na razpolago, razložimo ime *Zaka* pri Bledu, zapisano 1185 *Zake* še najlaže s kontrakcijo iz **zějaka* »odprtina, presledek med hribi«. Ni pa rečeno, da se ne bodo nekoč morda našle izven Slovenije primerjave, ki bodo zahtevale drugačne razlage.

Vse polno je imen, razložljivih samo s sodelovanjem bazenskega jezikoslovja. Priimek *Kermavner* je na primer sprejet preko alpske nemščine v slovenščino. Toda staro visoko nemško **kermūn* je iz prvotne slovenske oblike **kr*myn, kakor je današnje nemško *kelmaun* iz slovenskega **gl*myn, rezijsko *Humin*, italijansko in antično *Glemōna*. Današnje slovensko *Krmin*, furlansko *Cormons* je verjetno predromansko **Kremōna*. Možno je, da je tudi pri **kelmauner* nastopila asimilacija -l-r- v -r-r-. Priimek *Kermauner* pomeni torej »Krminčan« ali »Huminčan«.

To niso več enostavne razlage in treba jih je prepustiti strokovnjakom, ki so jim kos. Še teže je pojasnjevati predslovanska in predromanska imena, ki zahte-

vajo široke razgledanosti v lingvistični paleontologiji. Za **kremōna* in **glemōna* izvedenec ne bo dvomil, da so po poreklu še indoevropska, verjetno staro venetska s pomeni blizu današnjim slovenskim »kremen« in »glinā«. Za oboje je v evropskem imenskem fondu na razpolago dovolj primerjav.

Drugače pa je seveda z imeni, ki ne dopuščajo solidne in zanesljive rekonstrukcije do izhodne oblike in ni zanje na razpolago paralel v drugih jezikih. Strokovnjaki se jim oprezno izogibajo. Na vprašanje, kaj pomeni in odkod se je vzelo ime *Sneberje*, bi mirne duše uradno odgovoril, da v resni strokovni literaturi v zadnjih sto letih o tem imenu ni še nihče pisal. Neuradno pa se vendarle upam spustiti v kombiniranje. Primerjava s *Senober* pri Vipavi povzroča glasoslovne težave. Poleg tega poznamo pri nas in pri drugih Slovanih samo osnovi **sěno-žęť* in **sěno-kosъ*, ne pa **sěno-berъ*. Tudi primernega praslovanskega dvočlenskega osebnega imena ni mogoče zaslediti. Najbolj verjetna je domneva, da je tudi ime *Senober* samo ljudsko etimološko preoblikovanje česa starejšega. *Sneberje* pri Ljubljani je zapisano 1359 *ze Zomebryach* in 1363 *Sewemryach* po ugotovitvah zgodovinarja Milka Kosa. Iz teh zapisov je mogoče zanesljivo rekonstruirati samo mestnikovo končnico *-jachъ*, ker so Nemci sprejemali naša stanovniška imena na *-jane* v mestniku, na primer **cerkljane*, danes *Cerklje*, nemško *Zerklach*.

Vse drugo je samo manj ali bolj verjetno ugibanje. Toda ko sem se pred letom intenzivno poglubil v problematiko praslovanskih dublet *irъjъ* in *vyrъjъ* »tolmun«, slovensko *ir* in pri Trubarju *virij* poleg ruskega *irej* in *vyrej* »pravljilčna dežela, kamor odlete pozimi ptice selivke in kjer prebivajo duše umrlih«, se je doslej nerazložljivo krajevno ime *Tremerje* pri Celju kar mimogrede izkazalo kot **trojemъ irъjъ*, torej stari brezpredložni mestnik edine z regularno slovensko kontrakcijo zlogov *-oje-* v *-e-* z geografsko upravičenim pomenom »(na, ob, pri, v) trojnem tolmunu«. Podobno je *Lemerje* v Prekmurju razložljivo kot **velojemъ irъjъ*, s kontrakcijo in z izpadom začetnega *ve-*, ki je v določenem času veljal za nepotrební predlog. Geografsko je tam blizu potok *Ledava*, toda nekoč je bila to struga Mure.

Takšni stari mestniki ednine so na primer tudi imena *Jesenice*, staro **jesenъnicę* k **jesenъnikъ*, ohranjeno v nemškem *Assnigkh*. Šele v mlajšem času so se ta imena prilagodila pogostnemu množinskemu tipu imen na *-e*. Enako *Lesce*, prvotno **lěsъcę* k *lěsъkъ*, rusko *lesók* »gozdiček«. Toda v Srbiji so ti mestniki postali nominativi srednjega spola, na primer *Titovo Užice* (iz *užijъcę* »na rečnem ogibu«).

Za predlog je narečno moglo veljati tudi začetno *hu-*, zato je v slovenščini poleg priimka *Hudovernik* izpričano tudi *Dovernik*. Zelo verjetno je torej hrvatsko krajevno ime *Demerje*, vzhodno od Sotle staro **chudojemъ irъjъ*, čeprav ne vemo, kaj je pridevnik *hud* takrat pomenil; morda »reven, ubog«, »suh« ali »zli«. *Huje* pri Kranju iz **chudjane* so najbolj verjetno »prebivalci izven mestnega obzidja«. Naše *hudič* je prvotno »revček« ali »suhec«, primer tudi *zlomek* iz **slōkъ* »slok, suh«. Vendar je *chudъ* »zli« lahko ekspredivna dubleta osnove *kuditi* »grajati, sramotiti«, rusko *kudъ* pomeni »črna magija«.

Če se pri zgodovinskih zapisih za *Sneberje* opremo na dvakrat izpričani *-m-* poleg *-b-*, ki je narečno lahko nastal iz starejšega *-mv-*, se nam ponuja verjetna

rekonstrukcija **sinejem*ъ *vyrъjě* »(na, ob, pri, v) sinjem, plavem tolmunu«. Naj za primer navedem makedonsko rečno ime *Sinevir*. Rekonstrukcije, s pomočjo katerih razložimo ne samo eno, ampak kar celo plast imen, v strokovnem svetu znatno pridobe na svoji verjetnosti. Tudi asimilacijske in disimilacijske glasovne spremembe niso pri imenih nič nenavadnega. Tako sta na primer že Valvazor in nato še Ramovš v svoji historični gramatiki krajevno ime *Predoslje* pri Kranju razlagala iz slovanskega osebnega imena *Prědislav*ъ. Šele Badjura je v Ljudski geografiji opozoril na imena skalnih sotesk in naravnih mostov *Predasel* na Gorenjskem in na Koroškem. Milko Kos pa je z zgodovinskimi zapisi za *Predoslje*, 1304 *Prerazel* itd. dopolnil zgrešenost stare razlage. Enako je v petnajstem stoletju zapisano današnje ime *Prelosno* na Doberdobo. Vse to nam pomaga do najverjetnejše rekonstrukcije prvotnega **prěrslo* s pomenom »naravni most preko kanjona« ali morda samo »kanjon«, prim. rusko *ruslo* »struga«. Sedaj imamo v evidenci že sedem slovenskih imen iz te pozabljene osnove. Tudi za krajevno ime *Sostro* bi se uradni odgovor glasil: dosedaj brez evidentirane razlage. Kljub temu o imenu lahko vsaj nekoliko pokramljamo. *Sostro* je pridevniško ime v tožilniku ednine, enako kakor *Naklo* ali *Razdrto* (k temu rusko *rozderitъ* »krčevina«). Zato je ime nedvomno slovanskega porekla. Pogostni zgodovinski zapisi iz štirinajstega stoletja *Czozter*, *Zozter*, *Soster* itd., citirano po Milku Kosu, pričajo, da ime ni doživljalo bistvenih glasoslovnih izprememb. Pozornost zasluži zapis 1432 ze *Oster*, kar kaže, da so naše krajevno ime povezovali z imenom bližnjega gradu *Osterberg*, zapisano v trinajstem stoletju *Osterberch*, *Osterberc*, v štirinajstem stoletju tudi *Osterwerch* (primer *Ostrovhrar* pri Prešernu). Pridevnik *oster* je izpričan kot toponimična osnova, naj navedem samo gorsko ime *Ojstrica*, ni pa pomensko upravičen za kopaste griče okrog Ljubljane. Našim imenom tudi nikoli ni pritaknjen parazitski -j- kakor v *ojster*. Prav tako pri imenu *Sostro* ne moremo izhajati iz kakršnekoli smiselne predložne zveze, na primer **sъ* *ostro*, kar bi dalo slovensko **Zostro*, pravzaprav **Zostrega*. Tako vsaj je mislil grajski pisar, ko je napisal ze *Oster*. Verjetno se vendarle ni zmotil, ko je povezoval ime gradu in kraja. Domnevamo lahko, da se osnova prvotno ni glasila **ostro*, ampak je treba iskati kakšen drug slovanski pridevnik. V pošteveh prihaja samo **ustrъ* »vzhodni«, kar bi odgovarjalo po geografski legi. Prvotno **Ustro* »utrdba na vzhodni strani« dobi smiselno paralelo v **sq-ustro* kakor *sq-sědъ* »sosed«. To je kasneje dalo **soustro* in nato kakor *Sovra* > *Sora* današnje *Sostro*. Ko je bil srednjeveški viteški grad sezidan na mestu slovanske utrdbe, je slovanski *ustrъ* nadomestil pomensko enaki germanski *oster* (*Österreich!*), to pa se je spet ljudsko etimološko naslonilo na domače *oster*.

Žal oblika *ustrъ* ni v slovenščini nikjer izpričana. Vendar staro poljsko *zuścicę się* pomeni »zdaniti se, svitati se«, cerkvenoslovansko *riza ustra* »poletna (svetla) obleka« in makedonsko je *zastra*, *dzastra* »jutri«. To so dovolj zgovorne priče, da je neko praslovansko narečje ohranilo staro obliko (*j)ustro* (primer *Avstrija* »vzhodna marka«) poleg mlajše, bolj razširjene *utro* in *jutro*. V naših narečjih imamo oboje, povrhu pa še *jatro* iz prevojne stopnje **ō(s)tro* poleg **au(s)tro*, izpričane v kašubščini in v lužiški srbsčini. Ker je slovenščina mešanica vseh praslovanskih narečij, zlata jama za najdbe najrazličnejših arhaizmov, sem bil pred leti naravnost razočaran, da oblike *ustro* pri nas nisem zasledil. To nedokazano, ampak samo indirektno domnevano osnovo predlagam sedaj v pretres drugim raziskovalcem.